

VENDES DE SEIENTS DE LA SINAGOGA DE TORTOSA. ELS PROTAGONISTES (S. XIV) ¹

A l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona hi ha un fons documental molt interessant, que arreplega escriptures, albarans, etc., de les terres de tota l'actual província administrativa tarraconense. A les seves lleixes tot un seguit de protocols notariais de Tortosa, començant als darrers trenta anys del segle XIV, ens proporcionen, a doll, informacions sobre la comunitat i aljama de la dita ciutat, així com dels sarraïns de la seva moreria.

De seguida m'arriscaré a donar compte de les dades referides a la compra, o venda, com vulgueu dir, de seients a la sinagoga tortosina i de llurs protagonistes. Malgrat això el primer contracte va referit a la sinagoga major de Barcelona, encara que els venedors residien a Tortosa. Els altres tres són de la tortosina així com els seus executants, propietaris d'escons veïns i testimonis.

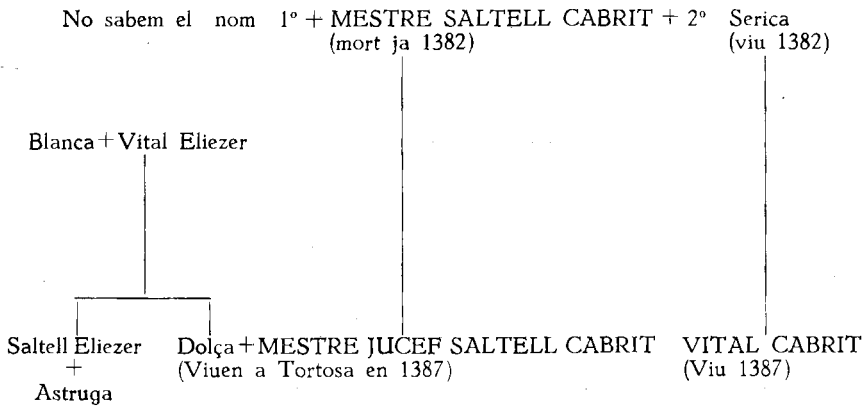
1. Sempre que després del nom d'una persona, jueva o cristiana, no s'assenyala el lloc de residència és per què viu a Tortosa. A més d'això tampoc s'indica la moneda quan és la barcelonesa.

La bibliografia utilitzada és, fonamentalment, la següent: CARRERES Y CANDI, FRANCESC: *L'aljama de jueus de Tortosa*, «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», IX:3 (1928); *Cartoral dels Templers de Tortosa*; GIRBAL, E. C.: *L'aljama de Tarragona*, «Revista de Ciencias Históricas»; MADURELL MARIMÓN, J. M.: *La contratación laboral judaica y conversa en Barcelona (1349-1416)*, «Sefarad» XVI (1956), 33-71 i 369-398; XVII (1957), 73-107; MIRAVALL, RAMON: *El call jueu de Tortosa l'any 1149*, Barcelona, 1973, Rafael Dalmau, ed.; MIRET Y SANS, JOAQUÍN: *La carta de franquicias otorgada por el Conde de Barcelona a los judios de Tortosa*, «Homenaje ... a Codera» (Zaragoza) 1904, 199-205; PASTOR Y LLUÍS, FEDERICO: *Disposición de 1297 para el juramento de los judios de Tortosa*, «BRABL» (Barcelona) IX (1917-20), 302-303; *Tortosa Histórica. La Judería y su sinagoga*, «BSCC» II (1921), 129-131; *La judería de Tortosa*, «BSCC» II (1921), 327-331 i 353-357; ROMANO, DAVID: *Los judios en los baños de Tortosa (siglos XIII-XIV)*, «Sefarad» XL (1980), 57-64; SECALL I GÜELL: *Les jueries medievals tarraconines*, Valls, 1983.

I

Mestre Jucef Saltell Cabrit, cirurgià, en casar-se amb Dolça, va traslladar la seva residència de Barcelona a Tortosa. Era fill del ja difunt mestre Saltell Cabrit²; possiblement havia estat casat, aquest darrer, més d'una vegada puix que, l'any 1382, en el document de venda del seient de la sinagoga del call major barceloní, apareix una dona, Serica, que es qualifica a sí mateixa com *uxore ultima* del difunt metge Saltell Cabrit.

ELS CABRIT

Equivalències:

- + = casat/casada
- 1º = primeres núpcies
- 2º = segones núpcies

Per ajustar-se al compliment del testament del pare fou necessari bestriar tot un seguit de problemes entre Jucef i Serica, la qual actuava en nom propi i com a procuradora i tutora del seu fill Vital Cabrit. Per a cercar la solució adient varen nomenar àrbitre a Jacob de Millan, també jueu barceloní. Jucef, Serica i Vital eren els hereus del finat Saltell Cabrit; al primer li correspongueren *quendam tercii de Septem Mille solidos Barchinona* i a Vital 1.900 sous. El primer, així mateix,

va heretar una casa i un seient a la citada sinagoga de Barcelona i, com que ja era establert a Tortosa, va vendre ambdues propietats a Serica el 20 de març de 1382³:

«... quibusdam hospitio sito in callo maiori et siti seu scano sito in dicto Callo et scola judeorum dicte Civitatis ...».

Com que el document no inclou cap preu per la venda potser que caldrà pensar que fou realment una renúncia als seus drets, sobre la casa i el seient, a canvi de tot allò, o d'una part, que a Serica i Vital pertocava en diners segons el testament patern. Foren testimonis de la vendició o cessió, a més a més del cristià Joan Monreal, els jueus tortosins Salomó Fobu i Mošé Pardal.

Del sojorn de mestre Jucef Saltell Cabrit, o només Jucef Cabrit com és anomenat en dos ocasions, a Tortosa, en tenim notícies entre 1382 i 1387, almenys⁴. El 15 de juny de 1383 va nomenar procurador al seu sogre Vital Eliezer, amb el testimoni de Vital Açac i Anay Roga⁵ i el 4 de setembre de 1385 al cunyat Saltell Eliezer essent testimonis Mošé Naçan i Abraham Azforra. Ell ho fou, a partir del 6 d'abril de 1385, del seu sogre com consta a l'escrit signat, com assistents, per Maimó Algerri i Bonjuha Aleva⁶.

Vital Eliezer va ésser adelantat de l'aljama tortosina l'any 1386. El 3 de gener d'aquell any Vital, amb la seva dona Blanca, fill Saltell i nora Astruga, manifestaren que havien acarat a Jaume de Cases una casa que posseïen al call tortosí, per preu de cent lliures; a canvi pagarien un cens de 10 lliures anuals, per la diada de la Epifania. La casa

2. Seria prou interessant i profitós esbrinar el parentiu d'aquesta família amb els Cabrit estudiats per A. CARDONER PLANAS: *El linaje de los Cabrit en relación con la Medicina del siglo XIV*, «Sefarad» (1956), 357-368; a les pàgines 358-359 fa esment d'un Saltell Cabrit, cirurgià, que va exercir la medicina a Girona i a Barcelona i que encara vivia l'any 1389.

3. Arxiu Històric Provincial de Tarragona (Tortosa), notari Jaume de Pont, Caixa 5, núm. 1144, any 1380-82. Les dades referides en aquest Arxiu ho seran només al número de la caixa, el vol. i l'any.

4. Guillemona, vídua de Guillem Borraç li devia —27.3.82— 125 sous. Gil Guarc —14.4.82— 9 florins. Pere Morell —12.5.82— 6 lliures i 5 sous. El 31 de juny va lliurar en comanda a Jacob Aron, de Barcelona, una quantitat, no especificada, essent testimoni Abraham Zabarra (Caixa 5, 1144, 1380-82). El 18 de maig de 1384 va donar-se per ben pagat i va fer esgob general a Pere Monreal, tal vegada parent del testimoni cristià, de la venda de la casa i seient (Caixa 41, 1174, 1384).

5. Caixa 1, 1123, 1383.

6. Caixa 1, 1124, 1385. Tal vegada Bonjuha Aleva era parent del rabí de Tortosa Mošé Halewa «autor de 17 respostes a qüestions de dret i tres llibres de comentaris talmúdics» que vivia al segle XIV com ens explica RIERA I SANS, JAUME: *Literatura en hebreu dels jueus catalans*, «Miscellanea Barcinonensia» XIII.37 (1974), pàg. 431.

llindava amb la *schola*, les de Bonjuha de Belcaire, de Jucef Aquivà i la via pública. Fou testimoni Samuel des Bous. No obstant, a l'endemà, ja va comprometre's, el cristià, a cancel·lar el deute, o millor dit el cens, si els hebreus li reintegraven les cent lliures ⁷. A les acaballes de l'any, el 28 de desembre, Saltell Eliezer i sa germana Dolça, casada amb Mestre Jucef, varen llogar a Bonjuha de Belcaire, del primer de març en cinc anys, la casa que tenien al call —*in vico del carrero dela schola*— que migpartia amb el carrer i les de Jucef Alfauhell, Na Mirona i Astruc Bonsenyor, per un lloguer de 6 lliures anuals, essent testimonis Ishaq Abib, Johana Albalà, Azar Cinfa i Gemtou Capantó. Cal tenir esment que ambdós germans ja eren engatjats amb Bonjuha de Belcaire per 60 florins ⁸.

Com diu el document notarial, l'àrbitre de tot l'afer fou Jacob de Millan, barceloní. Els Millan devien formar una família molt interessant. Astruc de Millan era mestre coraler i va afermar a Jucef Mošé, de Barcelona, per a mostrar-li el seu ofici; Jucef era fill de Mošé Jucef, de Girona. Dos anys després Gemtou Guebbay, també de Barcelona, va afermar, per quatre mesos, com a dida, la seva esposa Joia, amb Asquia de Millan qui, gairebé un mes després, signà un contracte idèntic, però per sis mesos, amb Ester, muller de Salomó Ishaq, igualment barceloní com els anteriors ⁹.

II

Vital Açac i sa muller Gemila o Jumaila varen vendre, el 25 de novembre de 1383, a Vital Astruc

«... quendam locum nostrum quem habemus in scolla al. sinagoga callis judaici Dertuse confrontatum cum loco a parte dextera

7. Caixa 1, 1125, 1386. SECALL: *Les jueries...*, pàg. 49.

8. Caixa 2, 1126, 1387. Vegi's sobre el fet del lloguer d'aquesta casa el que diu SECALL: *Les jueries...*, pàg. 49. Pel que fa a Ishaq Abib, potser era descendent del Jucef Abib que va actuar en l'expedient obert per adobar la via pública en la plaça del Call Vell [vegis CARRERES CANDI: *L'aljama...*, pàgs. 119-180, Doc. I i pàgs. 32, 149, Doc. II] pels anys 1272-1279; així com de la participació dels jueus tortosins en la reconstrucció i reparació de valls i murs i l'actuació de Salomó Alfauhell, en representació de l'aljama, el 1387, en satisfer la quinzena part de les despeses per refer els murs de la plaça d'Abinpeçol. Segons les *Costums* de Tortosa (Llibre Primer, Rub. 1ª Cost. 3^a) en parlar de les places de la ciutat aquesta era situada: «Primerament Avinpeçol, així com parteyx del mur de la ciutat e de la carrera en sus que va a Bitem tro al ort den Oriol e al flum debre. La segona plaça es de la porta del assoch tro la mur de la ciutat que es devant les cases den G. de Vernet e del mur de la ciutat e del *cal iuich* tro al flum debre».

9. MADURELL: *La contratación...*, docs. 38, 49 i 50.

Maymoni Bonsenyor e sinistre parti cum loco Abrae Abizmell
cum pariete dicte scola...»

per preu d'onze florins essent testimonis de la venda i del pagament consegüent de la quantitat estipulada fet per Astruc Bonsenyor, fill del comprador, Ishaq Abib i Çaçou Arroti¹⁰.

Tenim ben poques notícies dels venedors del seient sinagogal. Ju-maila va anomenar —26 de febrer de 1382— procurador a Samuel Cap, de Reus, per a reclamar el pagament de deutes i signar àpoques, amb el testimoniatge documental de Jafuda Eliezer i Astruc Bonsenyor¹¹. Dos anys després —el 21 de gener de 1384— tots dos reconegueren deure al seu germà de Borriana, Bonsenyor Açac, 25 florins desembossats per les despeses fetes en la sustentació de la casa que tenien a mitges al call hebraic de Tortosa¹²; foren testimonis Astruc Xauxell i Pinhas Cinfa. Per fi —el 27 de juny de 1387— Simó Negre, menor, va reconèixer que els germans Bonsenyor i Vital Açac —sembla ser que tots dos vivien aleshores a Tortosa— li havien dat els 40 sous que Vital Astruc li entregava anualment, per la diada de l'Ascensió del Senyor, d'un cens que hipotecava la casa del call; testimoniaren l'acte Vital Bonsenyor i el cristià Jaume Olzina¹³.

Del comprador, Vital Astruc, en sabem una miqueta més. L'onze d'abril de 1382 devia, conjuntament amb el matrimoni Ishaq Maimó i Astruga, a Jucef de Tolosa i Astruc Gracia, de Falset, 30 florins a tornar de la festa de Sant Joan Baptista en dos anys, amb el testimoni d'Ishaq Abraham¹⁴. El 25 de maig de 1385 va anomenar procurador a Bonjuha Aleva en presència de Boniac Abraham, de Barcelona, i Vital des Bous. Sis dies després Boniac Abraham, que aclareix que encara viu a Barcelona, era a Borriana i havia rebut del nostre Vital Astruc completa i justa liquidació de comptes, procures, etc.¹⁵.

10. Caixa 1, 1123, 1383.

11. Caixa 5, 1144, 1380-82.

12. Caixa 41, 1175, 1384.

13. Caixa 2, 1126, 1387.

14. Cf. GRAU MONSERRAT, MANUEL: *La judería de Besalú. Tesis Doctoral* Barcelona, 1975, inédita, vol. I, *Els Tolosa*, pàgs. 355-356; SECALL: *Les jueries...*, Cap. *L'aljama dels jueus de Falset*, pàgs. 63-75. Caixa 5, 1144, 1380-82. El 2 de gener de 1385 Guillem Aguiló, de Sant Mateu del Mestrat de Muntesa, li devia 106 sous i el 7 d'abril Doménec Igualada, del mateix lloc, 65 florins a tornar en un mes sots la pena de la cinquena part per al veguer. El 9 de març era Ramon de Vilamanya, draper, qui li era obligat en 35 lliures a tornar en cinc mesos (Caixa 1, 1124, 1385).

15. Caixa 1, 1124, 1385.

Treballava —28 de setembre de 1388— com a procurador de son fill Astruc Bonsenyor i reconeixia que Bernat Mancip, notari, clavari de Tortosa, li havia entregat les 28 lliures, 11 sous i 5 diners que la ciutat li feia de cens mort, cada 10 d'octubre. Fou testimoni Mošë Naça¹⁶.

Hi ha un document molt curiós del 23 d'octubre de 1391, poc després dels *pogroms*, que ens dóna notícies dels maldecaps dels jueus tortosins al llarg de l'estiu del dit any; maldecaps que, en general, ja coneixem per Carreres Candi¹⁷, així com llur estada al castell de la Suda per lliurar-se dels avalotapobles, motiu de fortes despeses que van haver de pagar entre tots, si no a escot almenys amb una derrama o qualsevol cosa semblant. Però Vital Astruc i son fill Astruc Bonsenyor es varen negar a col·laborar econòmicament tot i al·legant que eren *exemts o paccionats*. Com que encara el batlle els va donar la raó, els jueus de la ciutat no restaren satisfets, fou precis recórrer a l'arbitració dels perits¹⁸. Aquell dilluns, 23 d'octubre de 1391, a hora de tercia, en la *salam* de la ciutat de Tortosa, Salomó Alfauhell i Bonjuha Aleva, adelantats, Ishaq Albalà, clavari de l'Ijama, Vital i Astruc Bonsenyor, en presència d'Arnau Torroella, batlle, Joan de Naters i Galcerà Turró, jurisperits, presents també el notari Jaume de Pont i els testimonis Doménec Fonoll, Bonjuha Migero i Bonsenyor Aleva, digueren:

«Senyors nosaltres adelantats e clavari en nom dela dita aljama de una part e nosaltres Vidal Astruc e Astruc Bonsenyor dela part altra som aci davant vosaltres per hoyr sentència o declaracio dela dita questio que soltament havem mesa en poder de vosaltres dits honrats en Johan de Naters e en Galceran Turrón ab voluntat e consentiment del dit honrat batlle segons una carta de pacte entre nosaltres feta e axi placiens que pronunciets que aparellats som de hoyr aquella».

Dimecres següent, dia 25, a hora de vespres, Joan de Naters i Galcerà Turró, presents les parts implicades i testimonis Francesc Sunyol

16. *Clavariat*, 1388-1390.

17. CARRERES CANDI: *L'aljama...*, pàgs. 77-89.

18. Caixa 1, 1124, full solt. *Costums*, Llibre Primer, Rub. 6^a, Cost. 11^a. Sobre fermances diu que «E si diu que no ha fermança lo veguer deulo amenar en la plaça dins la ciutat devant los ciutadans e deune fer lo veguer daquel segons que los ciutads que ell en aquell loch elegira a jutges, li diran per sentència. Aquesta plaça es entesa dels archs del bisbe tro al canto primer den Tomas Garidel».

i Doménec Fonoll, a la croaria de la ciutat, varen entregar la resolució al notari que la va llegir en veu alta. Els adelantats i clavari no estigueren d'acord amb la resolució —*non asentiebant*— i Vital Astruc i Astruc Bonsenyor demanaren còpia de la sentència que deia així:

«Com questio contrast e debat fos entre los adelantats e aljama dels juheus dela ciutat de Tortosa de una part e en Vidal Astruc Bonsenyor e Astruc Bonsenyor fill de aquell juheus dela ciutat en e sobre aço que seguex ço es que los dits adelantats e aljama demanaren als desus dits Vidal e Astruc que paguassen e contribuïssen en totes les messions e despesses que la dita aljama avia fetes depunys que los juheus eren muntats estar al castel axi per defensio de lurs persones e bens com per altra rao per tal com les dites despesses e messions eren tals ales quals pagar los dits Vidal e Astruc possat que fossen privilegiats exemts o paccionats ab la dita aljama de no pagar en despesses que en aquelles deuïen pagar e contribuir per sou e lliura pus seren fetes en defensio de lurs persones e bens e que de aquelles mecion special non ere feta en una carta paccionada entre la dita aljama e los dits Vidal e Astruc per la qual aquells Vidal e Astruch dehien esser exemts de no contribuir e pagar en les dites messions e despesses. E los dits Vidal e Astruch lo contrari afirmaven dients e allegants que ells no eren tenguts de pagar e contribuir en les dites despesses e messions fetes per la dita aljama e per les desus dites causes per tal com ells neren franchs e immunes per ço com eren paccionats ab la dita aljama e seren avençuts ab aquella per certa quantitat de moneda pagadora dins tres anys ala dita aljama per la qual dita aljama los avie feyts franchs e que no fossen tenguts pagar de e en demandes cenes trahuts ni altres despesses ni cosses ales quals la dita aljama fos tenguda pagar dins lo temps entre ells compres Segons totes les dites coses largament eren contengudes en una carta publica reebuda per lo discret en Domingo Avella notari publich dela dita ciutat e closa a xxii die Madii anno anativitate Domini M^olccc^o viii^o E possat quen fossen tenguts de contribuir e pagar en les dites despesses e messions ço que no crehien dien los dits Vidal e Astruch que lo dit Vidal avie fet moltes e diverses despesses e messions en guardar la sua persona e bens en la villa de Sant Matheu e en venir aci en la Ciutat desus dita e axi que si ells eren tenguts contribuir e pagar en les despesses desus

dites fetes per la dita aljama per gauradar les persones e bens dels juheus de aquella aytantbe la dita aljama ere tenguda de pagar les dites despesses fetes per lo dit Vidal e Astruch demanaven aquells ala dita aljama en allegacio com tenguts ne fossen compensacio per tal en Salamo Alfauel e en Bonjuha Alleva juheus adelantats e Niçach Albala clavari en lany present dela dita aljama de consentiment e volentat del hon batle dela una part e los dits Vidal Astruch Bonsenyor e Astruch Bonsenyor de la part altra per relevar carrechs de messions e despesses ala dita aljama e aells les quals se ageren afer en moltes maneres si per altra via se aguesen aleva determenar les presents questions e per ço com ere dupte en la dita carta si per les peraules alli contengudes los dits Vidal e Astruch eren immunes deles dites despesses e messions fetes per la dita aljama e per vigor de la dita carta en ques diu que si duptes dela dita carta exiran aquels sien declarats per .i. advocat elet per quiscuna deles dites parts elegiren en determeten e decissir les desus dites questions nos en Johan de Naters e en Galceran Turro juristes dela dita ciutat donaren les dites parts plen poder de peraula de decessir determinar e declarar aquelles e prometeren estar a vostra decissio determenacio e declaracio Et nos dits en Johan de Naters e Galceran Torro attes lo poder a nos dat per les dites parts vistes e entesses les desus dites rahons e altres largament dites propossades e alleguades devant nos per quiscuna deles dites parts perlegida e ben examinada la desus dita carta produida per los dits Vidal e Astruch e considerades totes les condicions e pactes avinences e altres cosses en aquella contengudes e expressades ates e considerat que les despesses les quals se son fetes per la dita aljama se son fetes per evicio e guardar deles persones e bens dels juheus dela dita aljama e les despesses les quals deman lo dit Vidal se son fetes per evicio de sa persona e bens Considerat en apres que si los dits Vidal e Astruch contribuïen en les dites despesses e messions per la dita aljama fetes aquella aljama e los sengulars de aquella aurién a contribuir en les dites despesses raonables e justes empero e messions fetes e demanades per lo dit Vidal com totes les dites despesses axi aquelles fetes per la dita aljama com aquelles fetes per lo dit Vidal se sien fetes per evicio de lurs persones e bens Considerades moltes altres coses consideradores e atenedores en e sobre les cosses desusdites les quals son e stan en dret e fait e les quals

serien largues e difusses d explicarles axi per scrit hauts sobre les dites cosses diverses entre nos colloquis decesint les dites questions present lo hon. batle e ab voler e consentiment seu pronunciam e declaram que los dits Vidal Astruch Bonsenyor e Astruch Bonsenyor no sien tenguts pagar ni contribuir en les dites despesses fetes per la dita aljama en evicio e defensio deles persones e bens dels juheus e demandes per aquella ni la dita aljama ni singulars de aquella sien tenguts pagar ni contribuir en les dites despesses e messions fetes e demanades per lo dit Vidal absolvent los dits adelantats e clavari e lurs successors e la aljama e singulars de aquella deles despesses per los dits Vidal e Astruch demanades e als dits Vidal e Astruch deles despesses e messions demanades per los dits adelantats inpossats callata /sic/ perpetual en e sobre les coses desus dites axi als desusdits adelantats e clavari e successors en lurs oficiis aljama e singulars de aquella com als dits Vidal e Astruch E com quiscuna deles dites parts aje ahut raho de demanar ço que demanava per tal absolvem quiscuna deles dites parts deles despesses e messions E les dites cosses diem nos dits en Johan e Galceran les dites questions decissim e determenam e declarant la dita carta o en aquella millor via e manera que valer de dret puxent.

Et en dicta die mercurii et hora paulo post dicti Vitalis Astruch e Astruch Bonsenyor venerunt ad me dictum not. e dixerunt me ... eis legerem dictam sentenciam per dictos jurisperitos latam et mi in scriptis traditam quam ego dictus not. statim legi eis de verbo ad verbum prout superius est inserta. Et stanti inde Vitalis Astruch et Astruch Bonsenyor in presencia proximidicti Domini Fonolll e Benjuha Migero ad hec protestibus vocatorum specialiter et rogatorum Requiseverunt me dictum not. quare de predictis omnibus eis conficerem et traderem publicum instrumentum. Acta fuerunt hec in Civitate Dertuse diebus horis locis et anno quibus supra atque presentibus vocatis et rogatis testibus antedictis».

III

El 19 de febrer de 1384 Fresca, vídua de Salomó Amiel, va vendre a Ishaq Albalà¹⁹ un lloc a la sinagoga afrontat, per una banda, amb el de Salomó Alfauhell i Ishaq Avincara, per l'altra amb el del dit Salomó Alfauhell i la paret de la sinagoga i Salomó Capantó, amb tots els seus drets, per preu de 10 florins que rep en aquell instant essent testimonis Jucef Cabrit i Jucef Xauxell²⁰.

Coneixem ben poques coses del matrimoni venedor. El 16 d'octubre de 1387 Saltell Eliezer a qui, el 31 de desembre anterior, Maimó Ishaq va cedir uns drets sobre els 20 florins que li devia la vídua de Salomó Amiel i el matrimoni Jafuda Zabarra i Astruga, amb el testimoni de Bonjuha de Belcaire i Mošé Pardal, els va passar ara a Ishaq Namen²¹, aquell a qui el matrimoni format per Ishaq Maimó i Astruga i llurs fills Maimó Ishaq i Salomó Maimó, devien 20 florins a pagar en quatre anys el 29 de juliol de 1384 i per poder pagar a Ishaq Namen i dona Doyhe els varen llogar un celler a la casa que tenien al call hebreu tortosí per quatre anys i 10 sous a l'any. Testimonis Yom Tov Fobus i Jucef Taregano²².

Del comprador, Ishaq Albalà, que era gendre de Maimó Algerri²³ tenim notícies del 1382 al 1402. La primera vegada que en sabem d'ell fou el 5 de maig de 1382 en què va signar, com a testimoni, amb Abraham Çarabrava en l'acte d'anomenar Dolça procurador al seu marit Vital Bonsenyor²⁴. Ultra els nombrosos préstecs fets a Tortosa, Xerta,

19. PASTOR Y LLUÍS: *La judería de Tortosa*, pàgs. 353-354, diu que Ishaq Albalà vivia ja a Tortosa l'any 1346. CARRERES CANDI: *L'aljama...*, pàg. 106, 153-158, Doc. V, explica que «Al poch temps a 13 d'octubre de 1346, Bernat d'Eymerich tresorer de l'església de Tortosa, establia a cens al físich Manahém de Condenson una casa propia d'ell, en lo call juhich de la dita Ciutat, la qual tenia per un cens menor, lo juhéu *Içat Albala*. A més a més, al tractar del procés incoat contra lo *Jutglar*, carceller reial, per promoure commocions en la Ciutat, apareix també *Niçach Albala* (any 1391). Pel que fa als Avinacara, diu també l'autor anterior (pàgs. 123, 148-150, Doc. II), que ja eren a Tortosa l'any 1316, data en la qual es parla dels hereus d'Ishaq Avinacara i de que Jucef Avinacra fou l'avi de Mošé Algreneri.

20. Apèndix I.

21. Caixa 2, 1126, 1387. Potser hi ha un error o són dos els deutes idèntics, puix que en una nota datada el 31 de desembre de 1386, qui va cedir els drets a Saltell Eliezer era Maimó Amor i no Maimó Ishaq i, aleshores, foren testimonis Ishaq Migeró i Pinhas Cinfa. El deute era del 8 d'agost de 1385.

22. Caixa 41, 1175, 1384. CARRERES CANDI: *L'aljama...*, pàg. 92, ens parla de la *Controversia* i diu que «l'aljama de Tortosa hi era representada per En Salom Maimon i la d'Alcanyic per En Joseph Albó».

23. Caixa 1, 1125, 1384.

24. Caixa 5, 1144, 1380-82.

Ginestar, La Galera, Alcanar i Aldover, tenim coneixement que el 10 de gener de 1385 va actuar com a procurador de Gaufred de Canadal, comanador d'Ulldecona, i va rebre de Joan de Naters, el jurisperit esmentat abans, els 80 sous que devia haver-li pagat per Nadal passat. Testimoni Maimó Ishaq²⁵.

Era ja procurador l'any 1385 —27 de març— de Jumaila, vídua d'Abraham Zabarra, tutora i curadora de llurs fills Ishaq i Vital, data en què el canonge de la Seu tortosina Berenguer Çesoliveres, li va entregar 21 florins, dels 41 que devia al difunt *hebrae*. Foren testimonis el notari Vicenç Fullea i Salomó Hobayt. Per idèntica raó va cobrar —10 de maig de 1385— 14 lliures, que el difunt va prestar dos anys abans a Gicanyo i Dominga, per mans de llur gendre Miquel, oriund d'Emposta; testimoni Vital Natronay. Altres 130 sous —30.8.85— de Jaume Vidal, de la Sènia, essent testimonis Jafuda Amen, deu ser Namen²⁶. Tretze lliures més —primer de març de 1386— de Berenguer Soler, d'Ulldecona, amb el testimoniatge de Mošé Pardal. El primer d'agost de 1386 Ishaq Albalà, Maimó Ishaq i Jumayla, recordant que Abraham Zabarra havia legat a la filla de Jafuda Zabarra, dita també Jumaila —cal creure que Abraham i Jafuda eren germans— al temps de núpcies, 25 lliures, les entreguen ara al seu pare perquè ell en tingui cura i les faci treballar, d'acord amb l'autorització del sotsveguer Martí Munyoç i el testimoni de Salomó Aquivà i Gemtou Çatorra. En el mateix acte Ishaq Albalà, com a tal procurador, rep de Mateu Martí, *cerdone*, les 7 lliures i 2 sous que devia al difunt des del 25 d'agost de 1379²⁷.

Ishaq Albalà, l'any 1385, fou clavari de l'aljama tortosina²⁸ com es pot acreditar pels actes en què va figurar com a tal clavari: pagament —13.4.1385— al mercader Nicolau Barberà de les 80 lliures que

25. Caixa 1, 1124, 1385.

26. Caixa 1, 1124, 1385.

27. Caixa 1, 1125, 1386.

28. Caixa 1, 1124, 1384. Amb motiu de l'anada dels Reis a la Ciutat sempre tingueren problemes econòmics; el 2 de novembre de 1287, Joan I anunciava «al feel cambrer nostre N'Arau de Torrelles, batlle de Tortosa» el desig de passar el Nadal a Tortosa; en conseqüència «us manam que façats cuytar de adobar nostre castell de ço que hi sia necessari», encara que a la fi no hi va anar. *Castells Catalans*, IV, 549. BAYERRI, *Historia de Tortosa*, vol. VII, 720, també diu «1407. A fines de Diciembre de este año, compareció en Tortosa el Rey D. Martín y expuso a los representantes del Consejo (=consell) el de su venida y declaróles la anemia de su propio bolsillo. Pidió 785 libras a préstamo, para subvenir a sus necesidades; aportaron dicha cantidad los corredores judíos Isach Albala y Bonjuha Muguerro /sic/, a cambio de los censos que constituyó la ciudad a favor de los prestamistas Miguel Salat, micer R. Cirera y Domingo Pelegri».

va prestar a l'aljama *pro solvendum quendam portarium domini Regis*; testimoni Maimó Ishaq. Entrega —14.4.1385— a Blanquina, vídua de Ramon Pujol, de 14 lliures, 17 sous i 3 diners, de les 20 lliures, 16 diners i 8 diners que anualment l'aljama feia de renta, per un cens mort, a ella i a Berenguer Ferrer, jurisperit, el primer d'abril. El dos de maig, aquest darrer va rebre per aital motiu 83 sous i 4 diners. Devia ser un cens molt repartit puix que amb idèntic motiu va entregar a Nicolau Figuera 30 florins que aquest ja devia a Mošé Naçan; testimonis Maimó Ishaq i Samuel Cabrit.

Dijous 4 de maig de 1385 ²⁹ el batlle de la Ciutat, Arnau de Torroella, requirit per Ishaq Albalà, clavari, va haver d'intervenir legalment contra el clavari de l'any anterior, Salomó Aquivà, perquè sota la pena de 100 sous i en el termini de 15 dies presentés els comptes de la clavaría de l'any 1384.

L'any següent, 1386, fou secretari de l'aljama. El 3 de gener tornem a trobar els actors del cens anterior; Blanquina, en l'encapçalament d'un document incomplet diu haver rebut del secretari de l'aljama, Ishaq Albalà, una quantitat, que no es pot saber perquè segueixen, al protocol, dos fulls en blanc; acaba també d'una manera insuficient en dir que cedia els seus drets sobre l'aljama en 15 lliures, 17 sous i 4 diners, de l'esmentat cens mort ³⁰.

Va comprar el 23 de juliol de 1387 a Simó Cervelló *vindemia* per valor de 100 sous ³¹.

La darrera nota que tenim d'ell és del 25 de gener de 1402 dia en que Joan de Puig, Jaume de Castro i Doménec Pellicer, síndics, actors i procuradors de la Ciutat per aquell any, d'una banda, i l'aljama per la part altra, varen fer un pacte, que no explica perquè servia, puix que manquen els renglons corresponents a tres quarts de full del document. Entre els jueus figuren nombrosos tortosins a més a més del nostre Ishaq Albalà que aleshores era conseller. Possiblement era un arranjament per a nomenar procuradors, per ambdues parts, a fi i compte d'arribar a un potencial ajust. Els jueus que apareixen són: Maimó Ishaq i Jafuda Bonsenyor, adelantats; Ishaq Canfi, clavari; Bonjuha Aleva, Ruben Bonafeu, Ishaq Albalà, Bonjuha Migero, Mošé Alfauhell, Vidal de Carcassona i Ishaq Lleó, consellers; a més a més els membres subsegüents de la comunitat hebraica: Bonsenyor Aleva, Johana Albalà,

29. Apèdix II.

30. Caixa 1, 1125, 1386.

31. Caixa 2, 1126, 1387.

Mestre Salomó Ishaq, Bonjuha de Belcaire, Bafaye Aquivà, Mošé Pardal, Jafuda Eliezer, Ishaq Aquivà, Mair Pardal, Bonjuha Abeç, Maimó Amor, Saltell Amarello, Ishaq Migero, Alatzar Aluba, Ishaq Zabarra, Alatzar Cofen, Alatzar Jucran, Jucef Avintanes, Çaçou Arro-ti, Abraham Abeç, Jafuda Albafor, Gento Palença, Ishaq Melca, Abraham Boniac, Astruc Acara, Bonjuha Aquivà, Gemtou Ismel, Alatzar Pardal i Alatzar Cinfa. I com a testimonis figuren els cristians Pere Correquo i Francesc Goda i el jueu Salomó Boniac ³².

Dels Alfauhell o Aufauhell o Aufahuell o Alphaueyll, tenim moltes notícies. Més que res de Salomó, germà de Jucef, veí del seient que es va vendre, l'activitat del qual es pot datar de 1373 a 1391. En una nota de préstec en la que el cirurgià de Sant Mateu, del Mestrat, diu deure-li —26.9.1383— 100 sous, a tornar per Nadal, figura amb el nom de Salomó Alfauhell alies Dolç i és per aquesta raó que manta vegades és citat com Dolç Alfauhell ³³. Com que seria molt llarg i atapeït descriure tots els préstecs fets a Tortosa, La Sènia, Calaceit, etc., al llarg dels dits anys ho deixaré per una altra ocasió més adient i parlarem només de les qüestions més reeixides.

Era adelantat de l'aljama l'any 1382 com es pot demostrar per la qüestió sorgida entre Mošé Naçan i Esdras, de Saragossa, representat per Mošé Alfauhell, també de Saragossa, sobre la impossició de les mercaderies —*averies*— que són entrades a Tortosa i que per privilegi real pertanyien a Salomó Alfauhell. És molt difícil detallar el contingut minuciós del document perquè el full és força trencat i malmès i, a més, hi ha espais en blanc. Un dels testimonis fou Maimó Ishaq ³⁴.

L'any 1382 va comprar l'imposició del vi i a començament de juliol de l'any següent Bonjuha Migero va rebre la liquidació de totes les despeses fetes i li va fer l'època corresponent segons testimoniaren Bonjuha Aleva y Mošé Cinfa ³⁵.

Ishaq Valentí, jueu oriund de Palència, però que ara vivia a Tortosa, va declarar —20.7.1383— que li devia 50 lliures; testimonis Astruc Aravi i Mošé Falaguera ³⁶.

32. Caixa 3, 1132, 1402.

33. Caixa 1, 1123, 1383. Dolç Alfauhell era ja cristià l'any 1414, amb el nom de Salvador Bertran.

34. Caixa 5, 1144, 1381-82, full solt. «Averies. Animals domèstics en general, sien bestiar, sien gallinam o conills». «A Xiva de Morella s'usa en plural: Vaig a dar menjar a les averies». Val a dir que és una expressió viva als Ports de Morella, no solament a Xiva, on s'usa més que res en sentit col·lectiu: *averio*.

35. Caixa 1, 1123, 1383.

36. Caixa 1, 1123, 1383.

Potser que la seva professió fos la de tractant en ases. Almenys, en 1385 ³⁷, el trobem ficat en semblants tràfecs. El 15 de gener va vendre a Esteve Comí i Doménec Falcó, ortolans, un ase negre, per 85 sous, a pagar la mitat per Pasqua de Ressurrecció i l'altra mitat per a Sant Joan de Juny. El 14 de febrer a Bartomeu de Bualdo —¿Brialdo?— i Dominga i Esteve Comí, fill d'un primer matrimoni de Dominga li'n va vendre un altre, també de pèl negre, per 85 sous a pagar en tres solucions: Quadragesma, Pasqua de Ressurrecció i Sant Joan Baptiste. El nou d'agost l'ase era de pèl blanc i Domingo Oliver, el comprador, va prometre a Jucef Alfauhell, germà i procurador del venedor, pagar-li per la setmana pròxima 30 sous i per Sant Miquel *quendam asinum de pilo albo quem per me tenet* [Bartomeu de Bualdo] *vel cuyro eiusdem absque mora...*

L'abundor de censals morts fa pensar que la situació de la comunitat hebraica tortosina era delicada. El 2 de gener trobem una altra vegada el citat abans al pagar Salomó Alfauhell 30 lliures per part de l'aljama, a satisfer anualment per Sant Nicolau, a Gispert Pinyol. El 14 de febrer, Galcerà Dalmenar, tutor de Francesc Oliver, reconeixia haber rebut de Salomó dos mil sous pels quals Vital Eliezer, Vital Bonsenyor, Abraham Zabarra, Bafaye Aquivà, Bonjuha Migero i Maimó Algerri, li havien venut 200 sous censals a liquidar cada quinze d'octubre. Com que la creació del cens era del dos d'octubre de 1381 deu tractar-se, encara que no ho diguen, de la seva redempció ³⁸.

La muller d'Abraham Abenjucef, Jumaila, designà —13.4.85— procurador a Salomó Alfauhell per actuar contra Ishaq Valentí, el jueu provinent de Palencia, per a cobrar els 50 florins en que fou tatxat, no diu perquè, segons sentència arbitral donada per Joan de Bellmunt llicenciat en lleis, el 15 de novembre de l'any proppassat; la nota rebla el clau econòmic adduint que el mateix Salomó ja havia lliurat abans 100 florins. No escateix les raons per les quals calia actuar contra el jueu castellà. Testificaren Gemtou Bubo i Jafuda Namen ³⁹.

Aquell mateix any va sorgir una nova qüestió. Salomó havia estat procurador de Guillem de Monçonís que ja era mort el 4 de maig, dia en que es va encarregar a Bernat de Menjavaques, jurisperit, Arnau de Torrelles i Jaume de Castro que esclarissin per quina raó Salomó no havia retut comptes amb claretat, actuessin arbitralment i es com-

37. Caixa 1, 1124, 1385.

38. Caixa 1, 1124, 1385.

39. Caixa 1, 1124, 1385.

pellia els litigants —Salomó i els hereus de Monçonis— a acceptar i complir la sentència sota la pena de 100 lliures. Signaren la testificació Guillem Vallseca i Bonjuha Aleva. Vuit dies després un altre document diu que Guillem de Monçonis que era castlà del lloc d'*Alosio* —deu tractar-se del fill del primer— havia cobrat del jueu 15 lliures i 7 sous a què fou condemnat⁴⁰ segons testificà Vital Bonsenyor. Encara el 1391 —17 d'octubre— va fer la darrera liquidació d'una condemna, que cal pensar que devia ser pels seus comptes més aviat foscos, per altres 12 florins⁴¹.

L'any 1387 tornava a ésser adelantat de l'aljama. El 19 de maig, juntament amb Ishaq Migero, clavari, varen reconèixer deure en nom de tota l'aljama, a Biona del Maestre, de Mallorca, 34 florins a pagar al mes de juny a Barcelona, a ell directament o a Ruben Bonafeu, baix la pena de la cinquena part al veguer de Tortosa. A la vegada Biona va rebre de l'aljama uns altres 40 florins *in illis misionibus que feci pro aljama donacionis Regie in Curia Regia*. Foren testimonis Jucef Cabrit i Jocef Alfauhell⁴².

El tràgic any de 1391 Salomó tornava a ésser adelantat de l'aljama. El 13 de novembre va signar, a la vegada amb l'altre adelantat, Bonjuha Aleva i el clavari Ishaq Albalà, en nom de la comunitat, juntament amb els membres de la comunitat Bafaye Aquivà, Jucef Alfauhell, Bonjuha Migero, Bonjuha de Belcaire i Maimó Ishaq, amb llicència del batlle Arnau Torrelles, el reconeixement d'un deute a Doménec Manresa, *compsor* de Tortosa, de 225 florins que havia prestat a la comunitat, en la persona de Samuel Cabrit *pro aliquibus arduis negociis dicte aljame et eius singularium*. Potser fa referència al procés anterior incoat contra els Astruc. Prometen pagar pel mes de febrer vinent baix la multa de 10 sous diaris, si no ho fan, i tancar-se al castell fins la total liquidació; dels 10 sous una quarta part serà per al veguer i tres quartes per al compsor. Foren testimonis Bernat Burges, doctor en lleis, Joan de Naters, jurisperit, Ramon Bonafeu i Dolç Alfauhell⁴³.

El 7 d'octubre de 1387 Ramon Calvet i Salomó Alfauhell varen cobrar de Francesc Costa i Jaume Pallarés, 100 lliures del preu *a nobis*

40. Caixa 1, 1124, 1385. *Alosio*, desconec la corerspondència d'aquest topònim.

41. Caixa 1, 1124, 1385, full solt.

42. Caixa 2, 1126, 1387.

43. Apèndix III. BAYERRI: *Historia...*, vol. VII, 366, en parlar dels *cambiadors* diu: «Los más necesarios intermediarios eran los banqueros o cambistas llamados *cambiadors*. El oficio de éstos o industria consistía en suministrar a los particulares, no solamente el cambio de unas monedas por otras, sino en facilitar dinero a *cambio*, esto es, por medio del giro y aceptación de letras».

emistis quarteria de Castellnou de Bitem et medietatem de la Serra. Un dels testimonis fou Salomó Aquivà ⁴⁴.

Un altre dels veïns de seient de qui tenim notícies és Salomó Capantó. Les quatre dades són sempre de caire econòmic i referides a la seva muller Mirona. Devia ser dona d'empenta. El 18 de juny de 1384 va comprar per 22 lliures a Ramon Gacet els seus drets sobre els deutes de Francesc Guillem. Poc d'un mes després, el 27 de juliol, Doménec Oliver li devia 10 florins a pagar per Nadal ⁴⁵. El 4 de gener de l'any següent era Pere Serrano, de Calaceit, qui li devia 44 sous a tornar en un any i el 15 de febrer Doménec Alcaniç, agrícola, 20 florins ⁴⁶.

IV

El 27 de març de 1386, Caravita Barbut i sa muller Albent /sic/ varen vendre a Bonjuha de Belcaire

«... quondam locum scole quod est in pariete de sol ixent afrontat ex una parte cum Içach Migero et cum capite scani...»

per preu de 30 florins que cobren immediatament, essent testimonis Ishaq Albalà, Mošé Pardal i Jafuda Eliezer ⁴⁷.

Dels venedors no sabem res més que el que diu aquesta nota. Del comprador no massa. Unes poques dades de 1385 a 1395. Bonjuha de Belcaire va ésser fiador —22.8.85— per Maimó Ishaq qui devia a Guillem Monçó, mercader, 21 lliures i 12 sous a tornar 7 lliures i mitja per Sant Martí i la resta per Nadal. Foren testimonis Abraham Apaperri ⁴⁸. Varen pagar-li el 24 de maig de 1386.

El 27 de març de 1386, ell i Jusef Alfauhell devien a Ruben Bonafeu 100 sous a tornar en un any, sota la pena del quint per al veguer. Testimonis Ishaq Albalà i Maimó Ishaq. Dos mesos després —25 de maig— Ruben Bonafeu va cedir a Salomó o Dolç Alfauhell els drets que tenia contra els dos anteriors i pels dits 100 sous, davant el testimoni de Bonastruc Natronay i Mošé Pardal ⁴⁹.

44. Caixa 2, 1126, 1387. Desconec qué és el Castellnou de Bitem; el topònim de la Serra deu ser Serra d'Almos.

45. Caixa 41, 1174, 1384.

46. Caixa 1, 1124, 1385.

47. Caixa 1, 1125, 1386. Sobre els Migero —Jucef, Bonjuha, Ishaq— hi ha força citacions a CARRERES CANDI: *L'aljama...*, pàgs. 21, 49, 97, 154, 160.

48. Caixa 1, 1124, 1385.

49. Caixa 1, 1125, 1386.

Darrerament, el 20 de juliol de 1395, Bonjuha Aleva, Befaye Aquivà, Maimó Ishaq, Bonjuha de Belcaire, Jucef Aquivà, Jucef Alca-rauhí, Alatzar Abuuba /sic/, Bonjuha Migero, Ishaq Albalà, Ishaq Migero, Menorac Aquivà i Alatzar Pardal, devien a Guillem Monçó, el mercader esmentat abans, 106 lliures a tornar per l'octubre [la resta del document és trencada]⁵⁰.

MANUEL GRAU I MONTSERRAT

50. Caixa 2, 1128, 1399. Molt trencat.

APENDIX DOCUMENTAL

I

1384, 19 de febrer.

Venda, per Fresca, vídua de Salomó Amiel, de Tortosa, d'un seient a la sinagoga de la ciutat, a Ishaq Albala.

AHPT (Tortosa), Caixa 41, núm. 1175, 1384. Notari Jaume de Pont.

Ffresquan uxor quondam Salamoni Amiel judei Dertuse per me et meos Gratis et ex certa sciencia cum hoc presenti publico instrumento... vendo... vobis Içach Albala judeo dicte civitatis... perpetuo quendam locum sive loch quem habeo et possideo intus sinagogam sive scolam callis judayci Civitatis Dertuse confrontatum ex uno latere cum loco Salamoni Aufauhell et Icach Auincara et ex alio latere cum loco dicti Salamoni Aufauhell et cum parieti dicte scoli sive sinagogue et Salamoni Capanton Quemquidem locum cuius introitibus et exitibus suis directis et pertinentiis omnibus et cum omnibus aliis juribus quibuscumque mi in dicto loco pertinentibus et pertinere debentibus qualibet ratione... precio... decem florenorum auri Aragonia quos omnes avobis numerando habui et recepi...

Testes sunt infrascripti.

Ego Ffresqua uxor Salamoni Amiel... /reconeix haver rebut d'Ishaq Albala els 10 florins/.

Testes sunt Juceff Cabrit et Jucef Xauxell judei Dertuse.

II

1385, 4 de maig.

Notificació a Salomó Aquivà de retre els comptes del seu claviari.

AHPT (Tortosa), Caixa 1, núm. 1124, 1385. Notari Jaume de Pont.

Die jovis in terciis intitulata quarta die madii Anno anativitate Domini M^o ccc^o lxxx^o quinto vener. Arnau Torrelle baiulus Requisitus pro parte Içach Albala clvari anno presenti aljame judeorum dicte civitatis mandavit Salamono Aquiva judeo dicte civitatis quod infra .xv. dies proximi venturos ... redderet compotum et rationem de clavaria anni proximi preteriti sub pena Centum solidorum.

Testes sunt Simon Gomiç presbiter et Jucef Cabrit.

1391, 13 de novembre.

Reconeixement d'un deute de l'aljama de Tortosa envers Doménec Manresa, capsor.

AHPT (Tortosa), Caixa 1, núm. 1124. Full solt.

Salamonus Alfauhell et Bonjuha Alleva adenantati et Içach Albala clavarius anno presenti aljame judeorum civitatis Dertuse nominibus nostris propriis et dicte aljame et eius singularium et utroque nostrum insolidum et nos Baffaye Aquiva Jucef Alfauhell Bonjuha Migero Bonjuha de Belcaire et Maymonus Içach judei dicte Civitatis ... cum auctoritate licencia et decreto vener. Arnaldi Torrelles bajuli prefate Civitatis... Confitemur et in veritate recognoscimus nos debere vobis Dominico Manresa campori civi dicte civitatis presenti et vestris Ducentos viginti florenos auri de Aragonia quos bono amore mutuastis et de ipsis pro nobis dictis nominibus de voluntate nostra ditam fecistis Samueli Cabrit judeo predictae Civitatis pro aliquibus arduis negociis dicte aljame et eius singularium. Idcirco renunciamus exceptionem dicte peccunie per nos dicte nominibus vobis non debite et dicte dite /sic/ per nos nominibus quibus supra dicto Samueli Cabrit non facte ut predicti et doli... Quosquidem Ducentos viginti florenos promittimus vobis et vestris solvere et paccare hinc et per totum mensem februarii px. venturum et continue complendum statim sine alia dilacione exceptione et excusatione... Renunciando Dertusensis consuetudini... Et si forte infra dictum terminum... non exsolverimus volumus ... nos... incurramur et dicta aljamam et eius singulares decem solidorum in et pro quolibet die... et stabilimus intus Castrum dicti civitatis pro tenendo... hostagium personale et ab inde non exiemus... ullo ingenio sive arte nostris propriis pedibus vel alienis sine vestri licencia... Quod est actum in Civitate Dertuse tercia decime die novembris anno anativitate Domini M^o ccc^o xc^o primo Sig++++na Salamoni Alfauhell Bonjuha Aleva et Içach Albala Sig++++na Bafaye Aquiva Jucef Alfauhell Bonjuha Migero et Maymoni Içach Sig+num Bonjuha de Belcaire Sig+num Arnaldo Torrelles bajuli predictorum qui hec dictis nominibus laudamus concedemus et firmamus... /mig full en blanc/.

Testes sunt vener. Bernardus Burgues doctor in legibus Johannes de Naters jurisperitus Rouen Bonafeu Dulcius Alfauhell judei Dertuse.